

Matyóföld szíve: Mezőkövesd

Barna Judit

A Bükkalja és az Alföld találkozásánál olyan földrajzi meghatározás a *Matyóföld*, amit megillet a nagybetűvel kezdődő tulajdonnév. Az 1200-as évektől lakott vidék kedvező földrajzi elhelyezkedése miatt sokan szemet vetettek a területére, ilyenek voltak a husziták. Az ellenük folytatott harcban tanúsított hűségükért 1464-ben Mátyás király városi rangot és pecsétet adott a településnek, amivel elindította a közösség fejlődését. A népcsoport, egyes anekdoták szerint, a közkedvelt királyunk után kapta a matyó elnevezését.

Máig élő örökség

A kistérségben vezető pozíciójú – ma már 17 ezer lakosú – Mezőkövesd gazdag kulturális értékekkel és népi hagyományokkal rendelkezik. Az 1848-as szabadságharc után a magyar vidék feléledését a mindennapi élethez szorosan hozzátartozó népi díszítőművészet gazdagodása jelzi. A mezőkövesdi viselet és hímzőskultúra, valamint a vidékre jellemző többi népi iparművészet és kismesterség lendületes iramú fejlődésen ment át. Látványos változás volt az, hogy a szegény parasztember egyszerű, jellegtelen ruházata az ünnepségeken hogyan alakult át pompás, színes öltözzékké. A XX. század elejétől kezdve a mesés, matyó népművészet méltó reprezentánsa a magyar népművészet egészének.

Legenda egy kötény virágról

Egyszer egy matyó legényt elrabolt az ördög. A fiú kedvese sokat rimánkodott, hogy adja vissza neki, mire az ördög azt mondta: Akkor kapod vissza a szerelemedet, ha elém hozod kötényedben a nyár legszebb virágait! Bajban volt a lány, hiszen télvíz idején jártak. Ám végül is kitalálta, hogyan teljesítheti az ördög kívánságát. Ráihmezte a kötényére a kert gyönyörű rózsáit, és azt vitte cserébe a párjáért.

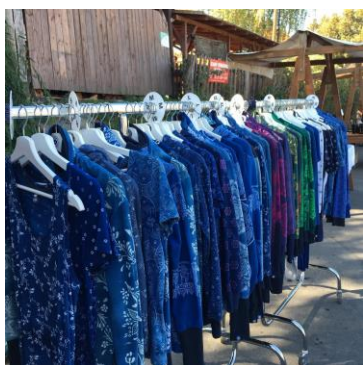
A matyó hímzés színes rózsáinak szépsége és ragyogása rendkívül gazdag hagyománya a népi hímző kultúrának. Hozzávetőlegesen 200 éves múltra tekint vissza. Legkorábról a magasra felvetett ágyak fehér vagdálós díszlepedői maradtak fenn, amit később piros-kék fonalas, ún. cipés-madaras mintával kivarrt lepedők váltanak fel. Aztán jön az erősen naturalisztikus ábrázolási mód, köztük a pünkösdi rózsa, amely matyó rózsaként vált a legismertebb és legjellegzetesebb mezőkövesdi motívummá.

Gazdag formák, színes minták

A csodálatos hímzések azonban nemcsak a varrókat, hanem a minták előrajzolóit, az „íróasszonyokat” is dicséri. A sok tehetséges nő közül a legismertebb a szűcs

Széki Gabriella munkái

családból származó *Kisjankó Bori*, aki kezdetben bőr ruhadarabok, ködmönök, subák gazdag mintáinak megálmodója volt.

A mezőkövesdi textileken először lepedővégeket, majd ingujjat és kötényaljakat díszítettek. A színek használatában a piros mindvégig megőrizte dominanciáját, mellette azonban egyre nagyobb szerepet kapnak a zöld, kék, sárga, lila, rózsaszín árnyalatok. Maga, a hímzés egyre nagyobb felületeket hódít meg a viseletek darabjain és a lakástextileken is, sokszor nélkülözve a mintaegységek szimmetrikus ismétlődését. Legismertebb motívum a nagy pünkösdirózsza, körben kisebbekkel tarkítva. A fő mintaelemet dúsítja a szívrózsza, cserfárózsza, a madár, a csigavonal, a macskafark és megjelennek a tulipános, leveles, bimbós motívumok is. A két legalapvetőbb öltés a lapos- és a száröltés, majd hozzájuk társult a jellegzetes nyolcas öltés.

„Hadd korogjon, csak ragyogjon!”

Az asszonyok díszítő kedve az 1900-as évek első évtizedeiben éri el csúcst, ekkor születnek a legszebb textilek. A matt pamutfonalat élénk, fényes selymek és erőteljes színű gyapjúfonalak váltják fel. Matyóföldön a női viselet formája jelentősen különbözik az országszerte általánosan mondható sokszoknyás-ingvállas paraszti viseletektől. A bokáig érő harang alakú szoknya, a felsőtest karcsúságát hangsúlyozó, testhezálló „litya” pompás alakot kölcsönöz viselőjének. Ezek szatén, purgament, brokát anyagból készültek, színes pántlika és bársonycsipke díszítménnyel. Ujjak végződésein bársonnyal szegettek és fekete csipkével díszítettek. A kötények „surcok” némes alapanyagokból készültek, gazdagon díszítettek.

A színek, díszítmények és nem utolsósorban a változatos formájú főkötők egyértelműen tükrözték viselője életkorát, családi állapotát, ugyanakkor leplezték a társadalmi különbségeket. A „hadd korogjon, csak ragyogjon!” kifejezés belső készletként táplálta a matyók alkotókedvét, élni akarását.

A férfiviseletek legkülönlegesebb darabjai, a lobo-gós, bő ujjú, selyemfonallal hímzett ingek kezdetben viszszafogott fehér lyukhímzéssel készültek. Ezt később széles, tarka hímzés és a jellegzetes cipős horgolás váltja fel. Az ingen posztó anyagból készült csontgombokkal, ezüst pitykével és sujtással díszített mellényt viseltek. Gyolcsból készült, ráncha szedett bő gatyá előtt, az öltözködés másik impozáns része, a fekete alapra dúsán hímzett, rézsujtással és selyemrojtval gazdagon díszített hosszú kötény, amelyet a férfiak, nők és gyerekek egyaránt hordtak. Szinte minden darabnak más a mintája, hol geometrikus „bossókával”, hol finom és aprólékos szűcsrózsával, mind egy-egy remeke a magyar népművészetnek. Fekükn szalagokkal és bársonycsipkével díszített csücsös kalap.

Értékmentő utódok

A harmincas években megjelent a hímzés a főúri-polgári szalonokban, és a kor divattervezőinek népies stílusú kollekcióin, valamint sokszorosított képeslapokon, újságok címlapjain. Bár ez a népszerűség védtelenné, kiszolgáltatottá tette a mintakincset, a matyó hímzés mégis az ország védjegyévé vált. Az ötvenes évek elején bekövetkezett társadalmi és gazdasági változások megállíthatatlanul magukkal hozták a tömegtermelést, így a hímzések saját használatra történő készítése csaknem megszűnt. Egy másik folyamat azonban életre hívott olyan vállalkozási formákat, foglalkoztatókat – köztük a Matyó Népművészeti és Háziipari Szövetkezetet –, amelyek a tárgyalakó népművészet értékmegőrző szinterei volt évtizedeken át.

Ma Mezőkövesden a Matyó Népművészeti Egyesület tagjai végzik ezt az értékmentő és teremtő tevékenységet. Néprajzi gyűjtőmunkájuknak köszönhető, hogy megmaradtak a matyó népművészet, a népviselet, hímzés és a többi kézművesség emlékei.

A Hadas Kapun túl

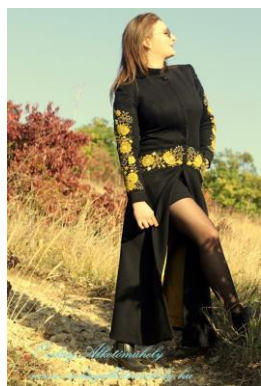
A matyó szó hallatán a legtöbb embernek a színpompás hímzés és viselet jut eszébe, de az egész Matyó örökség – amely 2012-ben felkerült az Emberiség Szellemi kulturális Örökségének UNESCO listájára – más folklór alkotásokat is tartalmaz: fafaragó, bútorfestő, mézeskalácsos, szövő, játék készítő, fazekas, tűzzománc készítő, üvegcsiszoló, gyékényfonó kézműves mesterek művei egészítik ki a palettát.

Mezőkövesd ősi városmagjának bejáratát átlépve élénk tárul a skanzen jellegű, régi építészeti szerkezetet őrző Hadas. 150–200 éves városrész meszelt falú, nádte-tős parasztházaiban napjainkban is alkotóházakat működtetnek, ahol szívesen mutatják be munkájukat, termékeik készítésének fogásait a népművészek. A terület központjában Kisjankó Bori emlékháza híven őrzí a híres hímzés minta rajzóla asszony lakberendezési és használati tárgyait. A Népművészetek Háza is minden érdeklődő előtt nyitva áll.

Stílus a jelenben

Az elmúlt években a különböző magyar tájegységek szépséges népi hímzései fel-felbukkantak olyan világsztárok ruháin, mint *Nicole Kidman*, a Formula–1-es versenyzők overallján, vagy Real Madrid kapusának a kesztyűjén is. A mezőkövesdiek kitartó néprajzi gyűjtőmunkának köszönhető, hogy megmaradtak a matyó hímzés emlékei, és a színes mintavilág új életre kelt a hazai kortárs dizájnerek, divattervezők műhelyeiben ruhákon, táskákon, cipőkön. Az alkotók elhivatott célja, hogy a

Katrics Krisztina munkái

magyar népművészeti kultúra egy kétszáz éves szeletét modern, a mindennapokban hordható ruházatokon jelenítsék meg, illetve, hogy a matyó kultúrát életben tartásuk. Felismerték, hogy az régi értékek átültethetők a mai öltözködésbe, szívvélelkekkel és sok munkával építik fel a vállalkozásaikat, megkeresik az értékesítési lehetőségeket és marketinget is kapcsolnak az álmaik megvalósításához.

Széki Gabriella

az ország több pontján, hétvégi kirakodóvásári standokon árulja a kékfestő műhelyben megnyomott pólókat, nadrágokat. Gabi sok kísérletezéssel jutott el oda, hogy a hiteles matyó mintákkal - a mezőkövesdi Matyó Múzeum nyomóúcaival - új modellek készüljenek. A többféle rajzolat nemcsak fehér nyomással, hanem más színvilággal is megjelenik a fiatalos kollekcióban. A szabásminitáik előállítására, a kelme festése, és nyomása, a szabás, varrás után családijával hajnalban autóból ül és hétről-hétre elindul a vidéki termelő piacokra Tihanytól Hollókőn át Noszvajig. Az üzletasszony elhivatottsággal fejleszti az Örökkék nevű cégét, közben értékes népi technikát és mintavilágot is ápol.

Katrics Krisztina kisestélyik és koktélruhák felsőrésszén, vagy hosszanti irányban helyezi el a stílusos mintaelemeket, de jó arányokat

alkalmaz a gyapjúfonallal himzett kabátokon is. A minőségi alapanyagok, és az egyedi méretre készítés miatt több kontinensen kívánta a vevők elégedettségét. A tíz éve alapított **Örökkék Alkotóműhely** megrendelése himző asszonyoknak, varrónőknek, horgoló nőknek jelent munkát, megélhetést.

Váczi Rozi budapesti hotelben és a turisták által látogatott belvárosban találta meg a külföldi utazók célcsoportját, akik tardi matyó asszonyokkal himeztetett, modern ruhák és kiegészítők között válogathatnak. A hagyománytól elütő színekkel készült ruhák, pólók, poncsók, sálak, sapkák táskák a gyermekkorú dadák emléket elevenítik fel. A **Matyódesign** csapata a honlapon webáruház is működtet.

Hrivnák Tünde színek és anyagok között nőtt fel, mert a nagymamája és édesanyja is varrónők voltak. Az otthonról hozott lelkesedésével minden díszítést ott készített, ahol a múltból fakadó értékek legszakavatottabb értői élnek: békési mintákat Békés megyében, a kalocsait az eredeti helyén, a matyó motívumokat Mezőkövesden himzik. **By Me** nevű cégének kollekciója külföldön is gyakran bemutatkozik.

Fotók: Mentusz Károly, Okolicsányi Zoltán, Kovács László, Széki Gabriella, Katrics Krisztina, Merényi Dávid, Hrivnák Tünde

Váczi Rozi munkái

Hrivnák Tünde munkái

